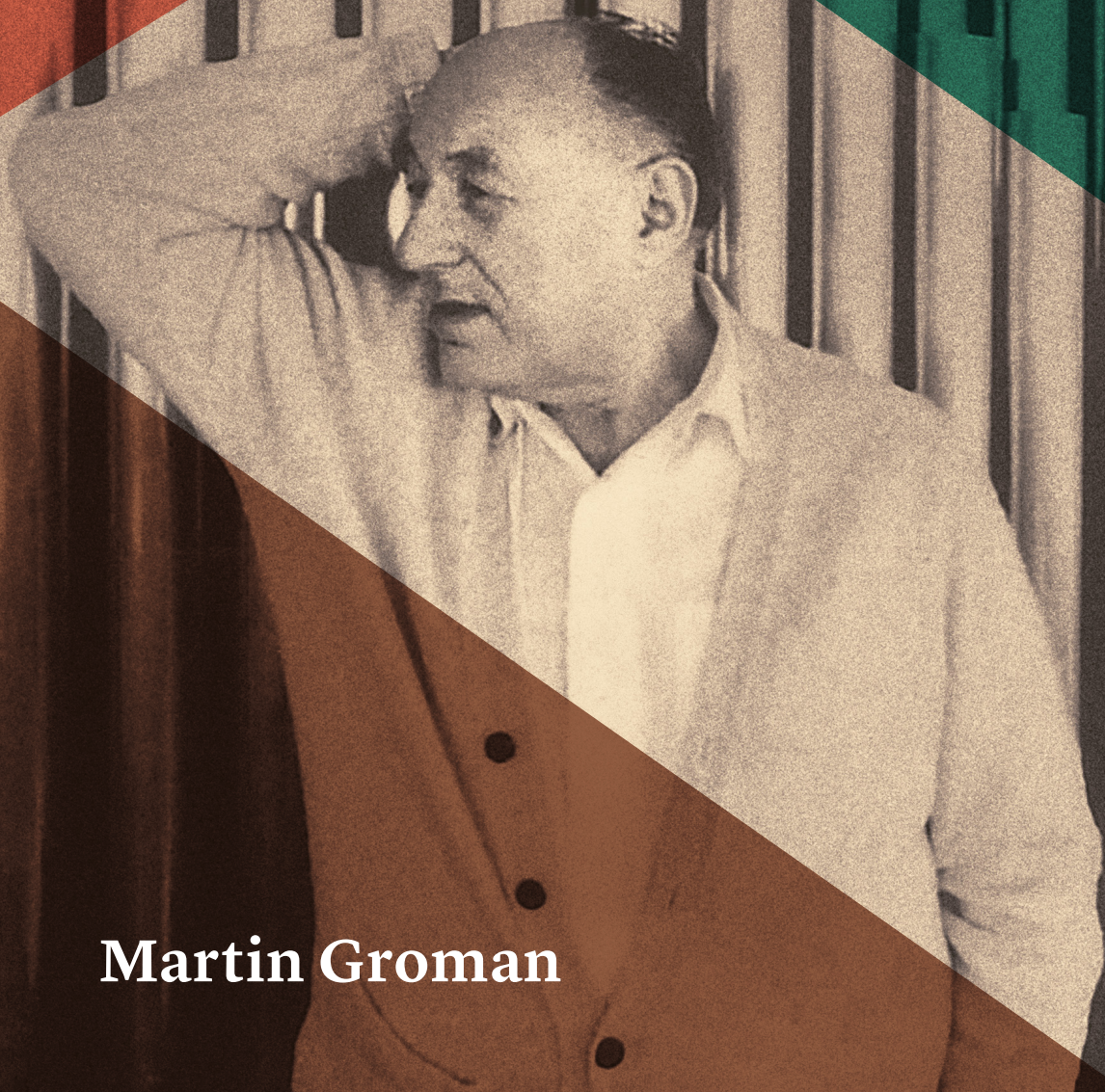

Kriegel

Voják a lékař
komunismu

Martin Groman

KRIEGEL

Voják a lékař komunismu

Martin Groman

Lektorovali PhDr. Jiří Křestan, CSc.,
a Mgr. Michal Macháček, Ph.D.

Copyright © Martin Groman, 2023

Photographs © ČTK / Jiří Rublič, ČTK / Jiří Finda, 2023

ISBN 978-80-7637-379-2 (Paseka)

ISBN 978-80-7516-023-2 (ÚSTR)

Herbertovi a Kristýně

OBSAH

Místo úvodu

Přemýšlení o Václavovi H. — 12

1. Ventil duše

Mláďí v letech 1908-1926 — 22

Život v nejasných bodech — 23

Rodina bojující — 27

Spolužák komunista — 30

Důstojný mladý muž — 33

2. Medik v okovaných botách

Československá léta 1926-1936 — 36

Mezi českými a německými nacionalisty — 37

Od lékařství je k politice jen krok — 40

3. Žulový blok plný ohně

Španělsko 1936-1939 — 48

Demokracie je, když vládneme my — 49

Člověk tu cítil zvláštní hrdost sám na sebe — 50

Kus chleba posypaný solí — 52

Co je rudé, to se zabíjelo — 55

Důvěra strany ke Krieglovi je omezená — 60

Lidé zvláštního ražení — 62

Vyložený, avšak neusvědčený trockista — 67

Jednají s námi jako se zvěří — 69

4. Kche Li-ke

Asijská fronta 1939-1945 — 74

Zaměstnat Japonce, jak jen to půjde — 75

Španělský doktor — 77

Pod stranickou kontrolou může dobře pracovat — 79

Ve službách Octového Joea — 82

Doktor na sampanu — 83
Stabilní zdroj inspirace — 85
Případ je dále zpracováván — 86

5. Nový velký začátek

Pražský kraj 1945-1949 — 90
První mezi kraji — 93
Kapča. Osobní intermezzo — 96
Rozhodla jsem se, že se nevrátím — 97
Krásná jarní teplá noc — 98
Více jsem udělat nemohla — 103
Teď není na jemnosti čas — 104
Byla to euforie? — 107
Zaspíval známou písničku o osobní svobodě — 112
Vyrábíme zbraně, a proto je máme také v rukou — 116
Šedou eminencí kraje — 119

6. Komunista musí být snílek

Ministerstvo zdravotnictví 1949-1952 — 126
Na tomto poli jsme dělníkům ještě hodně dlužni — 129
Buďte tvrdí jako železo — 133
Zmiz, mazej odsud! — 135
Nedělat z kritiky kec - to je vážná věc — 140
Budeš si muset dát trochu práce, abys to dokázala — 148

7. Strana si žádá vyjasnění celého případu!

Politické procesy 1949-1955 — 154

8. Stále prožívám krásu svého povolání

Návrat k medicíně 1952-1960 — 166
Důsledky šturmovštiny — 167
Pro závod významu Barrandova nežádoucí — 169
Jednomu se musí v hlavě vařit — 171
Mezi dobrými soudruhy čas utíká rychleji — 174
Ztrácíme tempo — 177

9. Cuba sí, yankees no!

Kuba 1960-1963 — 180

Interventům zhaslo, na Kubě je Castro — 182

Vesnice nemá skoro nic — 184

Bída je mnohdy neuvěřitelná — 189

Ráno to Američané spustí — 192

Balvan na našem svědomí — 194

Modrá krabička — 197

10. S čistým čelem před své soudruhy a spoluobčany

Poslancem 1964-1968 — 200

Rodeo a demagogie — 202

Pěstovat účast voličů na řízení státu — 207

Inspirace na Západě i revanšismus ve Vietnamu — 209

Strana musí překročit sama sebe — 214

11. Dát si do pořádku domácnost

ÚVKŠČ 1966-1968 — 218

Co nejdelší špagát — 223

Strana přestala lákat — 226

Potřebujeme náš spisovatelský případ? — 229

Nespokojený obr — 234

Do smrti mě bude pálit zavírání nevinných — 242

12. Osm jarních měsíců

Leden-srpen 1968 — 246

Konflikt od samého začátku — 247

Stranu je třeba dostat do útoku — 251

Nebýt směšný sám sobě — 262

Překotné parlamentní jaro — 265

Zápas mezi směrem pokroku a směrem,
který ho chce brzdit — 272

Nehodláme nikomu předat moc — 275

Musíme se od toho oddělit — 296

Před varšavským soudem — 301

Hodili Kriegla do ringu — 304
Nevím, proč se s Krieglem ještě patláte — 315

13. Proč, proč, proč?

Srpen 1968 - jaro 1969 — 324
Copak nemůžeme ani protestovat? — 325
Kriegel není nutný? — 330
Nejste žádná delegace — 336
Nechte ho tady — 348
Z toho se dostaneme — 351
Básník může plakat s národem, politik ne — 355
Harmonie přesvědčení a činů — 358
Ústup neústup — 360
Co máme normalizovat? — 366
Nejdeme „kráglivat“ lidi — 371

14. Kriegel versus moc

Praha 1969-1979 — 382
„Nepříjemnost“ — 387
David — 390
Nemáte nic společného s myšlenkami
komunismu — 401
Kousnutí do zakázaného chleba — 409
Hyeny — 420
Rak — 425
Každý má právo účastnit se na vládě své země — 428
Honza — 432
Akce nevybočila z plánovaného rámce — 437
Není-li svobody slova, není svobody vůbec — 440
Jednotlivec bez zábran se režimu hodí — 443
Nikam nepůjdu, pro tuto zemi jsem
vykonal dost — 448
Absurd, absurd a zase absurd — 453
Vy mrvo v dělnickém hnutí — 456
Odkecaný zlostný dědek — 461

Škodlivá kniha — 468
Už jsem si svoje vytrpěl — 474
Urna s pískem — 479

Závěrem

Blouznění? Nebo přece kus pravdy? — 484

Poznámky — 493

Seznam zkratk — 547

Prameny a literatura — 549

Archivní fondy — 549

Další okrajově využitá archivy

    a archivy soukromé, neutříděné — 549

Rozhovory s pamětníky — 549

Publikace Františka Kriegla nebo věnované

    Františku Krieglovi — 549

Novinové a časopisecké texty věnované

    Františku Krieglovi po roce 1989 (výběr) — 550

Literatura — 550

Články a sborníky — 554

Umělecká tvorba a nepsané prameny — 555

Zdroje vyobrazení — 555

Poděkování — 557

Jmenný rejstřík — 559

Summary — 571

1.

Ventil duše

Mládí v letech 1908–1926

Po Františku Krieglovi zůstaly stručné osnovy životopisu nikdy nenapsaného, ale zato mnoho poznámek, úvah, meditací atd., které si psal v letech, kdy musel odejít od milované lékařské praxe. Poznámky si dělal na útržky papíru, na prázdné obálky, občas si začal psát i jakési poznámky ke dni. Napsané však odkládal, více už ho to ani nezajímalo. Nebyla to příprava na psaní pamětí, byl to ventil duše,¹ poznamenala si mnoho let po Krieglově smrti jeho žena Riva.

Je to poznámka sice výstižná, ale pro autora pokoušejícího se zmapovat Krieglův život jako celek vyloženě bolestná. Kriegel po sobě nezanechal rozsáhlejší vzpomínky a zdá se, že na některé detaily svého dětství a mládí vzpomínat ani nechtěl. Bylo to vědomé rozhodnutí. Nezbývá než ho respektovat a pokusit se o jediné. Raná Krieglova léta aspoň dílem rekonstruovat z toho, co se o nich zjistit dá. Nejde udělat víc než jen nahlédnout do mlhy.

Život v nejasných bodech

V té mlze leží Halič. Stanislavov (dnes Ivano-Frankivsk), kde Krieglova rodina na přelomu 19. a 20. století žije a patří ke zdejší židovské enklávě, založil v 17. století polský šlechtic Andrzej Potocki a nazval ho po svém otci Stanisławu Rewerovi Potockém. Sovětské úřady město později přejmenovaly na Ivano-Frankivsk podle ukrajinského spisovatele Ivana Franka. Za Krieglova dětství to nebyla zapadlá vesnička na západní Ukrajině, ale správní centrum oblasti, které se v té době říká Pokutí. Patří do jihozápadní části Haliče, která už od konce 18. století spadá pod Vídeň. Tím se tato oblast stala, jak připomíná Martin C. Putna, *jedinou součástí bývalé Kyjevské Rusi v kulturním prostoru střední Evropy*.² Potkává se tu typicky středoevropská směs baroka, historismu a secese s pravoslavným, řeckokatolickým i římskokatolickým a samozřejmě judaismem. Není tak divu, že se právě Halič stala v 19. století jedním z ohnisek ukrajinského obrození, umožněného právě poměrně liberálními podmínkami rakouské monarchie – tedy ve srovnání s tehdejšími konzervativními ruskými carismem.³

V jednom z Krieglových bloků, které se dochovaly v jeho pozůstalosti, se nachází německy psaný bodový koncept životopisu. Poznámky jsou to ale tak útržkovité a heslovité, že se lze jen těžko domýšlet, jaké předěly ve svém životě chtěl Kriegel akcentovat. Sliboval si, že popíše svou zemi, město, jednotlivé čtvrti, ulice a třídy, dům i byt, své sousedy a jejich vliv na jeho osobní vývoj. Poznamenal si, že musí dojít i na národnostní složení, a na společnost dílem maloměšťáckou a dílem proletářskou. Některé letmé poznámky dávají tušit, co četl, na co myslel, jaká témata ho oslovovala. Co o nich soudil, můžeme dovozovat jen z jeho pozdějšího života, ale skutečný odraz mladé Krieglovy mysli nebo duše to nebude. *Vracím-li se ke dnům dětství, tak musím říci, že život člověka nutil, aby byl praktický. (...) Ad 30. léta v Sovětském svazu: André Gide, R. Rolland, L. Feuchtwanger, Dreiser a další. Nadšení – prohlédnutí – rozchod se Sovětským svazem. (...) Nevěděli-li lidé*

*takového kalibru – což my? Židé – alternativa – socialismus: sionismus.*⁴ V jedné z mála souvislých sekvencí v tomto dokumentu říká: *Sem patří široce pojaté zobrazení historie rodiny, obyvatelstva, sociálních a národnostních problémů, národnostních protikladů a napětí, náboženské problémy a s nimi spojené výsledky první světové války a politické a územní změny.*⁵ Široce pojaté, a sám si vystačí s pár slovy, aniž by dál napověděl.

Z těchto strohých poznámek se dá poměrně s jistotou vyčíst jedno. Kromě rodiny ovlivnil Krieglůvo dětství významným způsobem také politický vývoj na tomto území v období okolo první světové války. K ní si poznamenává jen pár slov: *invaze, útěk, Vídeň, Stryj.*⁶ Ve chvíli, kdy armády bojující na východní frontě dorazily ke Stanislavovu, zvolila Krieglůva rodina přesun do bezpečí Vídně, kde žil jeho dědeček z matčiny strany. A pak Stryj, město šedesát kilometrů jižně od Lvova, do druhé světové války silná židovská komunita. Ale především odsud vede železnice rovnou do Stanislavova, kam se Kriegel s rodinou po válce vrací.

Je tu dalších pár slov, která Kriegel považoval za podstatná: *říjnová revoluce, rozpad Rakouska-Uherska, smrt otce, Ukrajinská republika, Petljura, Polsko.* Víme, že otcova smrt pro něj byla v podstatě předčasným přechodem do dospělosti. Říjnovou bolševickou revolucí byl – tak jako mnozí – ohromen a možná i okouzlen. Vítal ale rozpad monarchie? Co tomu však říkala rodina, co jeho matka, která měla ve Vídni otce, v té Vídni, kde ještě nedávno sami byli – a kde je centrum jejich nového světa teď? Petljura? Proč si Kriegel poznamenal jméno ukrajinského politika, jednoho z vůdců ukrajinského boje za nezávislost? Co znamenal v jeho životě tento carský voják a původem kozák, který se po únorové revoluci 1917 stal členem Ukrajinské centrální rady, jež v červnu téhož roku vyhlásila ukrajinskou autonomii a v roce 1918 dokonce na krátko samostatnou republiku, která za své hlavní město vyhlásila Stanislavov? Později se už Kriegel nikde o Petljurovi nezmiňuje – proč tedy ta poznámka? Tak či tak, vrací nás to k jednomu zatím opomíjenému faktu – jaké národnosti byl Kriegel? A proč k Petljurovu jménu připsal slovo Polsko? Po rozpadu monarchie

celé státy a národy hledaly své nové ukotvení. Budeme Ukrajinci, nebo Rusové, Poláci, nebo Židé? František Kriegel byl až do roku 1946, kdy získal československé státní občanství, formálně Polák.

A ještě poslední baterie slov z onoho Krieglova životopisného seznamu: *Střední škola, rychlé dozrávání, antisemitismus, několik pohledů do dějin evropského židovstva, co to znamená být Židem.*⁷ O dějinách haličských Židů a jejich spleťtých a povětšinou tragických osudech ve 20. století bylo napsáno mnoho, a přesto zůstane věčnou škodou, že k tomu právě František Kriegel nepřidal to, co si načrtl. Jeho perspektiva by byla více než zajímavá. Její hloubku dává tušit jiná stále útržkovitá, ale přece jen už obsáhlejší poznámka z března 1979, tedy z roku, kdy Kriegel zemřel. Jako by se na samém konci vracel intuitivně na počátek, ke kořenům. Ostatně si tato slova zapsal v němčině, kterou hovořili doma v Haliči. *Jsem Židem celým svým Já. To nemá nic společného s vyznáním víry. Nevěřím v Boha, jsem však Židem ve smyslu příslušnosti k tomu, co se nazývá židovským národem či lépe židovstvem, k jeho dějinám, k jeho přínosu pro bohatství lidského myšlení, k jeho humanismu a k historii jeho utrpení. Prostředí, v němž jsem vyrůstal, se všemi jeho stinnými stránkami pologhetta, malých lidí a lidí střední vrstvy. Pod tlakem intenzivního antisemitismu se ukovává příslušnost ke skupině, jež si vyžadovala vědomí pospolitosti v dějinách a tím i potřebu vzájemné pomoci.*⁸

Téma židovství nehodlal ze svého životopisu nijak vynechávat. A i když pro něj, jak píše, *židovství nic neznamenalo,*⁹ přesto mělo a muselo mít vliv. Především tu byla politická rovina, tedy sionismus, Kriegla ale více oslovovala společenská a historická stránka židovství, jeho kultura coby *neodmyslitelná, významná součást kultury u nás a v Evropě,* tedy kultury v tom nejširším slova smyslu a především, jak své bodové poznámky uzavírá, *včetně politické kultury.*¹⁰

Výstřely v Sarajevu v červnu 1914 nejen ukončily život následníka trůnu, ale de facto změnilly celé moderní dějiny. Za čtyři roky byla stará Evropa v troskách, mizí tradiční elity, přicházejí nové,

končí vliv církve na stát, nastupují moderní politické a společenské směry, ke slovu se hlásí nacionalismus vzešlý z předchozího století. Nástupnické země, především z východní části Evropy, vyvrhly tisíce utečenců, kteří putují po světě a začínají hledat nový smysl existence. Usazují se v Československu, Polsku, Maďarsku, dílem také ve válkou vyčerpaném Německu a Rakousku coby centrech tzv. světové revoluce. Většinou jde o mladé lidi, kteří se rozhodli radikálně skoncovat s životním stylem, názory a postoji svých předků. Jen stěží se najde větší vlna revolty a odporu v letech následujících, snad jen druhá světová válka a šedesátá léta 20. století se tomuto pohybu svou dynamikou přiblížily, ale nedosáhly hloubky vykořenění, které tito lidé museli prožít.

Smysl své existence málokdy nacházeli v soukromé rovině, v pracovní a rodinné realizaci. Byla to generace lidí výrazně veřejně činných, podléhajících různým názorovým směrům, po první světové válce a po ruské revoluci většinou levicovým a moderním. Někdo novou kotvu – jak často říkali – našel v avantgardě, jiný ve víře v pokrok a v modernitě, někdo v sionismu, někdo v komunismu. Mnoho z nich čekala diskriminace, útisk, bída a také často smrt v době nacistického Německa a druhé světové války. Jistého zadostiučinění se jejich světonázoru dostalo po roce 1945 a rehabilitace pak v šedesátých letech. Umírali však s poznáním, že jejich vize a původní dobré úmysly prošly tolika otřesy a pokřiveními, až nakonec posloužily útisku a diktatuře.

Životaběh Františka Kriegla je příkladem takového evropského údělu ve 20. století. Na začátku, v Haliči, stojí před problémem protižidovské diskriminace, tedy jednoho z největších témat 20. století. Tento problém se do jeho osudu několikrát vrací – na studiích, v době nástupu nacismu a druhé světové války (zde silně postihuje hlavně jeho budoucí ženu), také v padesátých letech, a dokonce i na vrcholu politické kariéry, kdy jsou mu jeho židovské kořeny znovu předhazovány. Nakonec jej dohání i na sklonku života, když mu anonymy vyčítají jeho židovství a dávají je do souvislosti s jeho politickými i občanskými postoji. Jejich autoři si neuvědomovali, že Kriegel tu je na konci své cesty něčím víc než

jen židovským migrantem, jehož politická kariéra zkrachovala. Je typickým příkladem ruskožidovského fenoménu „revolucionářů proti revoluci“, jak říká Putna. Tedy ruských židů nebo Rusů židovského původu, kteří se na počátku století angažovali na straně revoluce, ale na konci už stáli proti ní a proti všemu, co přinesla. *Jako by chtěli ještě jednou uplatnit víru svých prapředků v lepší budoucnost mesiášskou, kterou jejich předkové převrátili ve víru v lepší budoucnost sionistickou nebo revoluční – tím, že ji nyní převrátí ve víru v lepší budoucnost demokratickou.*¹¹

Rodina bojující

Opustíme ale spekulace vybuzené rukopisnými a zkratkovitými útržky, s lítostí nad tím, jak obsažnou a detailní knihu o svém osudu mohl František Kriegel napsat, a podívejme se, co zjistit můžeme. Většinu informací o Krieglově mládí se můžeme dozvídat ze vzpomínek pozdějších pamětníků, zpravidla z okruhu nejbližších přátel z doby po roce 1969, kdy byl Kriegel přece jen sdílnější. Takové vzpomínky jsou nutně ovlivněny léty, která od mládí uplynula, a také pamětí, která neuchovává bezpečně vše a tak ráda zkresluje. Zajímavé jsou v tomto ohledu životopisy, které Kriegel vypracovával pro stranické účely, ale zde zase musíme vzít do hry fakt, že ne vše mohl nebo chtěl otevřeně sdělovat. A pak jsou tu také hlášení Státní bezpečnosti z padesátých a sedmdesátých let, která ale namnoze vypovídají spíše o tom, co si vyšetřovatelé přáli o Krieglovi napsat a z čeho jej chtěli obvinít. Věřit těmto pramenům, které neuvádějí zdroje svých informací, je možné opravdu jen zřídka.

František (ale tehdy spíš Ferenc či Franz)¹² Kriegel se narodil ve Stanislavovu 10. dubna 1908 Jiřímu Krieglovi a Amálii, rozené Klugmanové. Byl tedy poddaným Vídně a rakousko-uherského císaře Františka Josefa I., stejně jako Praha a Čechy, se kterými za čas spojí svůj život. Bydleli v Szapienczinské ulici číslo 20, kde měl mít Jiří Kriegel činžovní dům,¹³ jejich sociální poměry ale podle Krieglových vzpomínek nebyly nijak radostné. František měl

sestru, která v roce 1915 jako jednoroční zemřela, a bratra Albína, který zahynul začátkem druhé světové války. Tak to alespoň sám Kriegel uváděl ve svém životopise sepsaném pro KSČ v únoru 1950.¹⁴ Na jednom z oněch četných útržků ke strohé poznámce o bratrově úmrtí připojí poznámku – osud žida. A jaký byl osud židů ve třicátých a čtyřicátých letech 20. století na sovětské Ukrajině, to se nemusíme ani složitě domýšlet.

Nahlédnout do rodinných kořenů aspoň trochu dává dokument, který v prosinci 1989 v Praze společně sepsala Krieglova manželka Riva a jeho vzdálený příbuzný Daniel Kriegel, který přijel bezprostředně po listopadu 1989 do Prahy z Francie pátrat po osudech českého prastrýce. Podle tohoto materiálu měl Krieglův děd mimo jiných dětí dva syny – Františkova otce Jiřího a jeho bratra, který se v roce 1913 spolu se ženou a malým synem odstěhoval z Haliče do Francie.¹⁵ Dalším synem tohoto Františkova strýce byl Maurice Kriegel-Valrimont, jeden z vůdců komunistického odboje ve Francii za druhé světové války, jehož první žena Mala byla za války jako odbojářka popravena. Do roku 1958 byl Maurice Kriegel poslancem za Komunistickou stranu Francie, v roce 1961 byl ale z partaje vyloučen, i když se pak do ní v osmdesátých letech mohl vrátit. Zemřel v roce 2006 v Paříži. Jeho dcerou je francouzská filozofka Blandine Krieglová a jeho bratr, rovněž komunistický odbojář Arthur Kriegel, si vzal za ženu francouzskou historičku Annie Krieglovou, která působila jako sekretářka u Jeannet Vermeerschové, ženy dlouholetého šéfa francouzských komunistů Maurice Thoreze. Také Annie Krieglová byla aktivní komunistka, která však v roce 1956 po maďarských událostech vystoupila ze strany. Později pracovala v týmu Françoise Mitterranda a svého známého pražského příbuzného neztrácela ze zřetele.¹⁶

Krieglův otec Jiří pracoval jako stavitel Státních drah rakousko-uherské monarchie.¹⁷ V sedmdesátých letech normalizační propaganda často tvrdila, že byl architekt, majitel stavební firmy, podnikatel, nebo dokonce rabín. Realita byla patrně mnohem prozaičtější a méně odpovídala záměru, který propaganda v té době sledovala, tedy očernit Kriegla jako člověka vzešlého

z buržoazních poměrů. Krieglova sekretářka Milada Snětivá po letech vzpomínala, jak jí Kriegel na sklonku života líčil své vzpomínky na otce. *Říkal: víš, on otec toho moc neměl, ale mimo jiné měl přeci vozík a koníka. No on ten koník taky už nebyl tak akorát, ale přeci jenom vozil z města na nádraží pro lidi různé zboží sem a tam. Ale když měl jet do kopečka, tak zastavil a nejel. Táta měl připravený pytel s obrokem nebo ovsem, ten strkal před koníka a koník se za pytlek vždycky kousíček posunul...*¹⁸

Františkovi bylo jedenáct let, když v roce 1919, čtyři roky po malé sestře, vzala smrt rodině hlavního živitele. Matka se dvěma syny se tím dostala do značné nouze, kterou oba bratři museli brzy začít řešit spolu s ní. Zpočátku je sice podporoval vídeňský dědeček, ale jeho prostředky patrně na zajištění rodiny nestačily. František tedy po otcově smrti začal ve svých necelých čtrnácti letech dávat kondice mladším spolužákům.¹⁹ Stejně jako dříve s otcem, také teď sám obstarával pochůzky pro lidi a podobně. Jak si poznamenal, byl tehdy osudem *nucen k samostatnosti*.²⁰

Pokud o někom z rodiny nemáme téměř žádné informace, je to Krieglova matka Amalie. Milada Snětivá po letech vzpomínala, že o mamince František takřka nikdy nemluvil. Jen jednou u něj zahlédla starou fotografii ženy zjevně stíženou nádorovou chorobou, kterou však Kriegel odmítl komentovat. Snětivá se domnívala, že šlo právě o jeho matku, a přičítala jí také vliv na to, že se oba její synové rozhodli pro medicínu.²¹ František se stal lékařem a jeho bratr Albín zubním laborantem. Kriegel po celý život opakoval, že skrze medicínu hledal cestu k nápravě života těch nejchudších a znevýhodněných.

Je až s podivem, jak si lidé v sociální situaci, v níž se ocitla Krieglova matka, uvědomovali nutnost vzdělání, které považovali pro své děti za zcela zásadní výbavu do života. František nastoupil v roce 1918 na státní gymnázium ve Stanislavově, a i když mu po prvním roce studia zemřel otec, školu dokončil. Maturitu složil 18. května 1926.²² Už na konci srpna téhož roku si nechává ve Lvově vypracovat úřední překlad svého maturitního vysvědčení do češtiny, což svědčí o jediném – nejpozději během léta roku 1926 se

v rodině rozhodlo, že František odejde studovat do Prahy. A tedy také o tom, že se nejspíš už nikdy naplno nevrátí. Amalie Krieglová v roce 1928 vážně onemocněla a o rok později, v únoru 1929, umírá. František se tak ani nemá ke komu vrátit.

Podle všeho se zdá, že pro medicínu se rozhodl sám. Matka se patrně přimlouvala za práva, která slibovala lepší perspektivy pro další majetkové zajištění rodiny. Na vysokoškolská studia pro židovské studenty se ovšem na Ukrajině vztahoval antisemitský numerus clausus. Kriegla na univerzitu ve Lvově tedy vzít nemohli. A tak v létě 1926 hledal cestu, jak svůj sen naplnit. *Po kamarádech různě diskutoval, po známých se ptal, až se dozvěděl, že v Praze je možné se imatrikulovat na německé části Karlovy univerzity. Franta se sem rozjel, a to byl další životní předěl, protože sem přijel (a to vždycky vykládal) do jiného světa, do světa kultury a demokracie. Nazýval tu republiku ostrovem demokracie v Evropě. Přišel z antisemitského prostředí v Haliči najednou sem, kde normálně, jak říká: „Nabídli mi židli, řekli posadte se, co si přejete. Já jsem tu byl normální rovnocenný člověk s ostatními.“²³*

Kriegel se v roce 1926 tedy rozhoduje pro své první velké dobrodružství, jímž je odchod z domova. Ocítá se v situaci, která potkala v téže době mnoho lidí z toho regionu. Vykořenění. Opustili nejen své domovy, kam se už nikdy nevrátili, ale také své rodiny, které tak jako Kriegel už nikdy nespátřili, svůj jazyk, kterým už nebudou často ani soukromě mluvit, své náboženství, které mnozí vědomě zavrhnou a nahradí je jinou vírou, zhusta tou komunistickou, ztratí své přátele, své kořeny, své jistoty. Nemají nic nejen hmotně, ale ani kulturně. A tak hledají.

Spolužák komunista

Dvacátá léta, pro Kriegla doba mezi rodnou Haličí a přijetím nové identity v Praze, v mnohém určují jeho další osud. Ještě doma, na gymnáziu, se začal projevovat jako levicově smýšlející student. A jak přiznal po letech, jeho cesta k revolučnímu hnutí, tehdejší avantgardě, byla spíše citová než rozumová nebo nějak ideologicky fundovaná. Nevíme, co gymnaziální Kriegel rád četl, co

hltal, co jej oslovovalo. Je ale zřejmé, že své levicové sklony neprojevoval, tak jako i později, jen čtením nebo dokonce psaním, ale především činy a skutky. Jak jinak si vysvětlit jeho slova při vzpomínce na gymnaziální léta: *Zde se formovaly první cestičky k revolučnímu hnutí – nejdříve spíše citově, pudově, než teoreticky fundovaně. Platilo se prvními oběťmi, vyhazovy ze školy, zatýkáním, vězněním. Represe v podmínkách neřešených problémů jedny zastraší, druhé utvrzuje.*²⁴

Kdy se vlastně František Kriegel stal komunistou? Absolvoval podobnou cestu jako mnoho jiných současníků – tedy se začátky v socialistických nebo vyloženě anarchistických skupinách a hnutích? Nejspíš ne, podle všeho, co víme, se Kriegel rovnou sám profiloval jako komunista. V roce 1950 napsal – a je to jediný dohledatelný záznam, kde se k této otázce sám vyjadřuje –, kdy a jak se ke komunismu dostal. *Pod vliv hnutí jsem se dostal v patnáctém nebo šestnáctém roce svého života, kdy mě začal ovlivňovat a uvědomovat spolužák, o několik let starší než já, aktivní komunista. Dostal jsem se do styku s levými studentskými organizacemi a od mého příjezdu do Prahy jsem se zařadil do práce komunistických organizací zahraničních studentů v Praze I., Pařížská ulice. (...) Zúčastnil jsem se v té době akcí, manifestací, projevů a demonstrací strany, anebo stranou organizovaných.*²⁵ Začalo to tedy ještě na gymnáziu v Haliči díky jednomu politicky zapálenému spolužákovi.

Tak jako v celé poválečné Evropě, i v Haliči v té době hovoří především k duším mladých lidí bolševická revoluce v Rusku. Čím dál jsou od Moskvy, tím idealističtější o ní smýšlejí, mluví a sní. Jedno jim nelze upírat – k revoluci či aspoň revoltě proti starým pořádkům, proti rodičům, proti celému starému světu, který to přivedl k Velké válce, je nejvíce vedl mravní motiv. *Ten byl i v pozadí mého rozhodnutí přiklonit se ke komunistům,* píše Kriegel, *žádný teoretický poznatek mne tam v té době nevedl. Velmi mnoho jsem četl a všelicos. Ale v hlavě jsem ještě zdaleka neměl rozsvíceno. (...) Byla tu představa, že jen socialismus vyřeší situaci tisíců, jako jsem byl i já sám, že je nutno hledat východiska pro sebe, ale i pro druhé a nečekat, až to někdo vyřeší za mne a pro mne. Čekání nebo emigrace a řešení*

*vlastního a jen vlastního problému bylo možné a bez rizika. Cesta, kterou jsme (má aktivní generace) nastoupili, byla riskantní, ba někdy i velmi riskantní.*²⁶

A dějiny mu v dalších letech dávají za pravdu. Hledal lepší svět, spravedlivější, ohleduplnější k chudým, znevýhodněným a utiskovaným. Proti tomu stála hospodářská krize, vzrůstající se totalitní systémy, rozsáhlá migrace uprostřed Evropy a další a další lidé bez domova, bez jistoty, bez budoucnosti. Obvykle se v tomto bodě namítá: A co ta jejich Moskva, ta byla lepší? Kriegel odpovídá: *O Sovětském svazu jsme věděli jen to, co nám bylo prezentováno třeba Kischem, Fučíkem, Knickerbockerem²⁷ a tolika jinými. A v pekelném osvětlení hranic hořících knih, koncentráků, brutality, plynových komor bylo to kladné, co se o protipólu vědělo, jedinou kotvou.*²⁸

Nevěděli, neptali se, jak se jejich ideál změnil v diktaturu a proč se tak stalo. Doufali, že to není konec. Že jsou to porodní bolesti, které nakonec přivedou na svět to, co hledali – spravedlnost a rovnost. Ano, je to, jak sám Kriegel připouští, rozporuplná generace, možná jedna z nejrozporuplnějších. Část jde za snem a ideálem, část bezohledně za mocí, části vyhovuje slepá kázeň, kde na nějaké pochyby a mudrování není prostor. A těch i oněch se po letech vždy někdo zeptal, jak jste mohli tak žít? *Nejednou si tu otázku kladu, připouštěl Kriegel na sklonku života, nejednou se pokouším o odpověď. A zase se tlačí otazník nad správností a oprávněností formulace otázky: Jak jste mohli tak žít? Jak bylo možno za daných historických okolností jednat jinak? A v tom je i kus odpovědi: Jak jinak jsme měli?*²⁹

Prozřeli aspoň po letech, po tom všem, co komunistická diktatura napáchala v zemích, kde se narodili, i tam, kam odešli? Mnozí ne. A to nejen proto, že měnit názory v pozdním věku jde hůř než v mládí. Pro mnohé z nich bylo nepředstavitelné vystoupit ze sekty věřících v jedinou přijatou pravdu, že komunismus, nebo aspoň socialismus, je tu od toho, aby pomohl slabým a chudým. V tomto ohledu jsou skuteční komunisté z dob před druhou světovou válkou často lidmi věřícími, a lidé jako Kriegel byli přímo

ukázkovými příklady toho, jak taková víra, říkávalo se jí tehdy uhlířská, končí, kam své stoupence vede, a jak pak s nimi sama naloží.

Důstojný mladý muž

Československo má v době, kdy sem František Kriegel přijíždí, za sebou necelých osm let samostatné existence. Není tu vše ideální, je ale zřejmé, že pro mladého muže, který přišel z prostředí antisemitismu, bolševismu a zásadních sociálních nejistot, musí být tento svět fascinující. Sice tu jsou politické střety a spory, ale ty jsou právě jedním z lákadél, jsou to spory o věc a nejde v nich, tak jako v tehdejších Sovětském svazu nebo za pár let v Německu, o život. Je tu tolik nového v literatuře, v poezii, je tu vzrůstající se film, vysílá technologická novinka – rozhlas. Děje se toho tolik nového, moderního; modernita je jedním ze zaklínadel doby a mladí, progresivní lidé jsou tím vším přitahováni jako můra ke světlu. Umělecká avantgarda ukazuje nové směry a možnosti umění, myšlení. Technika ulehčuje život dosud nevídaným způsobem. A lidé, kteří toto všechno tvoří, kteří na sobě nesou znamení nového věku, hlásají levicovost, mnozí dokonce komunismus.

To, co ale skutečně politicky sílí, nacismus, s sebou, jak sami vidí, nese naopak nesvobodu, útisk, a nakonec i smrt. *Konec dvacátých let přináší ozvěny, a pak údery světové hospodářské krize s nezaměstnaností a s voláním po práci a chlebu. Začátek třicátých let je poznamenán nástupem fašismu k moci. Proud emigrantů potvrzuje hrůzy nacismu. Sociální problematika je akutní,*³⁰ poznamenává si Kriegel v črtách ke svému životu. *V tomto bouřlivém období a dění jsem žil, studoval. Jsem konfrontován (s) problémy života lidí, boje o chleba, požadavku práv člověka, jeho důstojnosti v různých podmínkách a formách. Zde ona kontinuita, která byla hlavním zdrojem a podnětem k mé účasti v hnutí a na tolika místech.*³¹

I když budeme dál sledovat Františka Krieglga do Prahy nebo na bojiště španělské občanské války, do Číny, Barmy, Indie, do vedení KSČ i do ordinace obvodního lékaře, a nakonec i do Moskvy v srpnu 1968, vždy to bude spojeno se stejnými slovy

a pohnutkami. Vždy to bude ono hledání důstojnosti pro člověka. Možná proto se v tolika vzpomínkách na něj to slovo objevuje. Lidé, kteří k němu měli v různých etapách jeho života blízko, často mluví o jeho důstojnosti. Jako by si kdesi na počátku řekl: budu důstojný, budu budit důstojnost, abych ukázal, že to je možné. Že i chudý židovský kluk z Haliče může být důstojným a váženým mužem. Lidskou důstojnost obecně vždy hledal a o důstojné podmínky pro život lidí usiloval.

Když se v létě 1940 vracel z bojového nasazení na základnu Čínského červeného kříže, putoval skoro třicet dní. Podmínky byly opravdu provizorní. Kriegel na korbě nákladáku kdesi uprostřed Číny.

*Čínští vojáci jsou ještě děti. Ale jsou pevní a stateční. Bojují jako muži, a jsou-li raněni, chovají se jako muži, jsou trpěliví a vděční. Jsou to nejstatečnější a nejméně nařikající vojáci, jaké jsem kdy viděl. František Kriegel v rozhovoru pro americký list *Saturday Evening Post*, 29. července 1944.*

Tato banda přišla v domněni, že jim lid odevzdá moc bez boje, že – jak jim bylo řečeno – „lid na ně jen čeká“. Nejen pitomci, ale velmi drzí pitomci, glosoval Kriegel v deníku vylodění Amerikou podporovaného výsadku na Playa Girón. Na snímku Kriegel na vojenské přehlídce v Havaně po porážce invaze.

Kriegelovi si z Kuby přivezli bedny fotografií. Dokumentovali si všechno. Lidi, přírodu, slavnosti, demonstrace, ale hlavně symboly revoluce a nastupujícího nového řádu.

Poradce ministra s kubánskými zdravotnicemi. Práce bylo mnoho – po revoluci opustila zemi třetina lékařů. Obyvatelstvo sužovaly přenosné choroby, průjmy, paraziti, malárie, záškrť, tetanus, dávný kašel, TBC, lepra, dětská obrna atd.

Kriegel na Kubě usiloval o z kvalitnější péče o těhotné a péče o pracující, hlavně na dolech a na plantážích cukrové třtiny. Osobně je navštěvoval a také si jejich práci s mačetou v ruce s panamákem na hlavě vyzkoušel.